

Vaalantie 14
91700 Vaala
Puhelinvaihte (08) 5875 6000
kirjaamo@vaala.fi

30.9.2022

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue
Kirjaamo

Vaalan kunnan lausunto Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueen järjestämissuunnitelmaluonnoksesta

Vaalan kunta on ollut mukana valmistelemassa Oulunkaaren kuntayhtymän lausuntoa, ja yhtyy sen sanomaan. Tässä Vaalan kunnan lausunnossa täydennetään kyseistä lausuntoa Vaalan kunnan väestöön, maantieteeseen sekä kiinteistöjen erityisolosuhteisiin liittyvillä huomioilla.

Vaalan kunnan väestö ja maantieteelliset olosuhteet

Väestö on Vaalassa ikääntynyttä – 75 vuotta täyttäneiden osuus väestöstä on noin 16 prosenttia, ja vuoteen 2030 mennessä heitä on jo neljännes koko väestöstä. palveluntarpeet kokonaisuudessaan korkeat: THL:n selvityksen mukaan Vaalassa väestön sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdentuvat palvelutarpeet ovat noin 50 prosenttia koko maan keskiarvoa korkeammat. Vaalassa erityisenä haasteena on väestön ikääntymisen lisäksi moniongelmaisuus sekä terveydellinen ja taloudellinen epätasa-arvo. Palveluntarpeet myös ympärivuorokautisen hoidon suhteen ovat korkeammat kuin väestöllä keskimäärin.

Lisäksi vapaa-ajan asuminen on Vaalassa merkittävää: noin 1900 vakituksen asunnon lisäksi kunnan alueella sijaitsee 2200 vapaa-ajan asuntoa, ja matkapuhelindatatietojen perusteella erityisesti viime aikoina etätyöntekijöiden lisääntyä ja kesäisin Vaalan alueella jopa kolminkertainen määrä ihmisiä. Tämä on syytä huomioida palveluverkkoratkaisussa, samoin Vaalan kunnan keskeinen sijainti Oulun ja Kajaanin kaupunkien puolivälissä. Vaalan kunta ehdottaa lisäksi, että hyvinvointialue neuvottelisi Rikosseuraamuslaitoksen kanssa Vaalaan rakenteilla olevan uuden 100-paikkaisen suljetun

vankilan sote-palveluiden järjestämisestä Vaalassa, jotta julkisen sektorin potilaskuljetuksiin liittyvät päästöt ja ajan säästöt saataisiin tarkoituksenmukaisemmalle tasolle.

Vaalassa välimatkat kunnan sisällä ovat kunnassa pitkät ja väestö on hajaantunut laajasti taajama-alueen ulkopuolelle. Lisäksi kunnan sijainti ja koko huomioiden yksityisten sote-palvelujen tarjonta on rajallista. Taajama-aste on alle 50 prosenttia, ja kylien väliset etäisyydet ovat useita kymmeniä kilometrejä. Esimerkiksi Vaalan keskustasta Manamansaloon tai Mustaanmaahan siirryttäessä on syytä varata noin tunnin yhdensuuntainen matka-aika. Saaristolaki velvoittaa valtiota ja kuntia toimimaan saariston elinkeinojen, liikenneyhteyksien ja muun infrastruktuurin, palvelujen sekä ympäristön turvaamisen puolesta. Saaristolain pohjalta on nimetty kahdeksan saaristokuntaa ja 41 saaristo-osakuntaa, jotka kattavat maan suurimmat saaristoalueet. Vaalan kunta on yksi saaristo-osakunnista. Vaalan kunta toteaa, että järjestämissuunnitelmaluonnoksessa esitetty painotus kotiin vietävien palveluiden lisäämisestä on alueella lähtökohtaisesti hyvä asia, mutta erittäin pitkien etäisyyksien alueella sen toteuttaminen kustannustehokkaasti ja järkevästi on erittäin vaikeaa.

Kotihoito tulee kyseeseen pidempien etäisyyksien päähän vain, jos kotona asuva selviää vain vähäisen avun turvin. Erityisesti muistisairauksia sairastavien, sivukylillä asuvien asukkaiden palveluiden järjestämisessä kotihoidon tai kotisairaalan turvin on kuitenkin merkittäviä haasteita. Myös avun perille saamisessa esimerkiksi sairaskohtaus- tai muissa hälytystehtävissä on erittäin pitkät vasteajat.

Vaalan kunta ilmaisee vakavan huolensa palvelurakennemuutosten nopeaksi kaavaillusta toteutuksesta. Uudenlaisiin palveluihin (esim. kotiin vietävät tai digitaaliset palvelut) siirryttäessä väestöllä ja henkilöstöllä on oltava valmius niiden tarjoamiseen ja vastaanottamiseen. Esimerkiksi Vaalan väestön ikärakenne ja digitaaliset valmiudet huomioiden ei vielä ole merkittävässä määrin valmiuksia digitaalisten palveluiden käyttöön, vaan siirtymäaikaa ja opastusta tarvitaan. Digitaalisilla palveluilla ei myöskään voi kokonaan korvata potilaan kohtaamista.

Myös henkilöstön saatavuuteen liittävät haasteet ovat maakuntamme alueella vakavia: nykyinen henkilöstörakenne ei riitä järjestämissuunnitelmassa esitettyyn kotiin vietävien palveluiden

lisäämiseen. Vaalan kunta toivoo, että hyvinvointialueen henkilöstöpolitiikassa pyritäisiin turvaamaan nykyiselle henkilökunnalle työpaikat lähellä asuinkuntia palvelurakenteen muutoksista huolimatta. Esimerkiksi vuodeosastopaikkojen mahdollisesti vähentyessä on samalle alueelle syytä kohdistaa kevyempien palveluiden lisäpaikkoja.

Vaalan kunta toivoo, että pitkien etäisyyksien kunnissa jatkettaisiin toimiviksi todettuja käytäntöjä, joita Oulunkaaren kuntayhtymän lausunnossa on eritelty. Vaalassa ja Utajärvellä erityisesti päivystävän sairaanhoitajan palvelu on tuonut säästöjä erikoissairaanhoidon päivystyskuluissa.

Vuodeosastopaikkojen ja tehostetun palveluasumisen vähentämisen vaikutus järjestämissuunnitelmaluonnoksen mukaisesti olisi paikallisesti Vaalassa erittäin merkittävä työpaikkarakenteen nopean romahtamisen myötä. Nyt järjestämissuunnitelmaluonnoksesta puuttuvat muutosten vaikutusarviot kokonaisuudessaan, mikä on tiedolla johtamisen ja avoimen hallinnon kannalta vakava puute. Vaalan kunta edellyttää, että muutosten vaikutukset on yhteistyössä arvioitava ennen päätöksentekoa ainakin seuraavilta osin: vaikutukset hyvinvointialueen, kunnan ja alueen talouteen, väestöön ja terveyteen, alueen elinvoimaan, lapsiin ja ikäihmisiin, yrityksiin, maaseutuun ja ympäristöön. Julkisen sektorin palveluiden suunnittelussa tulisi aina huomioida yksittäistä sektoria laajempi kokonaisuus.

Vaalan kunta esittää, että koulukuraattoriressurssia tulisi arvioida lasten ja nuorten tarpeiden kautta: yhä isompien hyvinvointihaasteiden vuoksi jo noin 300 oppilaan koulussa tarvittaisiin 100 %:n työajalla oleva koulukuraattori – resurssitarve suhteessa oppilasmäärään ei ole hyvä tapa arvioida kokonaisuutta ja tarvetta. Nuorten pahoinvointi koskettaa koko hyvinvointialuetta ja erityisesti Vaalaa. Ahdistus ja masennus ovat nuorilla yhä yleistyneet ja palvelut eivät nykyisellään toimi näiden nuorten kohdalla. Psykologipalvelut ja jatkuvuus Mielen tuki -työntekijälle Vaalassa on syytä varmistaa.

Järjestämissuunnitelman toteuttamisen kannalta välttämättömät kiinteistöt

Vaalan kunnassa on vireillä sote-kampuskeskushanke, jossa tarkoituksena on rakentaa asianmukaiset tilat nykyisen terveyskeskuksen toiminnoille, sosiaalipalveluille ja niihin kytkeytyville kunnan perhepalveluille. Palveluvalikoima hieman supistuu nykyisestä ja tilat tehostuvat. Hanke on kunnan korjauskelvottomasti sisäilmaongelmaisten kiinteistöjen takia täysin välttämätön ja kiireellinen. Henkilökunta oireilee vakavasti, ja tilanne on sairaslomien sekä sisäilmasta johtuvien rekrytointivaikeuksien takia sietämätön. Vaalan sote-palvelut vaarantuvat kokonaisuudessaan, mikäli hanketta ei pystytä suunnitellusti toteuttamaan. Hanketta ovat lausunnoillaan aiemmin puoltaneet työterveys, työsuojelu, Oulunkaaren kuntayhtymä (sote-järjestäjä) sekä maakunnallinen POPsote-hanke.

Uuden kiinteistön suunnittelu on Vaalassa ollut käynnissä jo pitkään: ensin STM antoi kieltävän päätöksen laajan, kaikki kunnan alueen sote- ja osan hyte-toiminnoista käsittävän hyvinvointikeskuksen rakentamiselle (HO kumosi päätöksen syyskuussa 2022), sen jälkeen käynnissä on ollut vaiheistettu sote-kampushanke, jonka ensimmäinen rakennus käsittää välttämättömät terveysaseman toiminnot, ja on hinnaltaan alle 5 M€. Hankesuunnitelma, nykyisen terveysaseman tutkimusraportit ja viranomaislausunnot yms. on toimitettu hyvinvointialueelle. Ensimmäisen vaiheen rakennettava kiinteistö on suunniteltu helposti muunneltavaksi siten, että se palvelee mahdollisimman hyvin muuttuvia palveluntarpeita koko elinkaarensa ajan. Vaalan kunnalla on valmius aloittaa rakennustyöt tämän syksyn aikana, mikäli hyvinvointialueelle sopii, että nykyisen terveysaseman toimintojen / osan toimintojen tilavuokra siirretään uuteen kiinteistöön. Kunta on pyytänyt hyvinvointialueelta tästä lausuntoa jo alkuvuodesta.

Kampus on tarkoitus rakentaa nykyisen Väistölä-kiinteistön yhteyteen, joka on nyt soten väistötilakäytössä. Kyseinen kiinteistö jäisi pysyvästi sote-käyttöön. Kolmas, toisessa vaiheessa kampukselle rakennettava rakennus käsittäisi ne toiminnot, joita ei ensimmäisessä vaiheessa rakennettavaan kiinteistöön siirry, ja joille hyvinvointialue kuitenkin Vaalassa tilat tarvitsee. Hankesuunnittelussa tällaisia toimintoja on ajateltu olevan esim. perhekeskus, kuntoutuksen tilat sekä psykogeriatrinen / muu palveluntarpeita vastaava arviointi-/ kuntoutusyksikkö. Tämän hankkeen suunnittelu on tarpeen aloittaa yhdessä hyvinvointialueen kanssa mahdollisimman pian järjestämissuunnitelman hyväksynnän jälkeen. Vaalan kunnalla on valmius ja halukkuus investoida nopealla aikataululla tarvittavaan

ympäri vuorokautisen hoidon yksikköön ja sen yhteyteen suunniteltuun perhekeskukseen. Järjestämissuunnitelman mukaan kunnanvirastoilla olevista sosiaalipalveluiden tiloista tultaisiin luopumaan, mikä nykyisellään tarkoittaisi sitä, ettei näille palveluille olisi Vaalassa ilman uutta investointia tiloja lainkaan.

Myös järjestämissuunnitelmaluonnoksessa esitetty merkittävä yhteisöllisen asumisen lisääminen edellyttää uusia investointeja. Aikataulu palvelurakenteen muutoksesta näiltä osin jää kuitenkin luonnoksessa epäselväksi. Vaalan kunta toteaa, että maakuntamme harvaan asutut alueet eivät ole ulkopuolisten rakennuttajien liiketoiminnan kannalta kannattavia investointikohteita, ja näin ollen vastuu rakentamisesta jäisi kunnille tai niiden omistamille kiinteistöyhtiöille. Hyvinvointialueuudistuksessa kuntien tulorahoituksesta leikkaantuu keskimäärin noin puolet, minkä seurauksena investointikyky vähenee merkittävästi, ja samaan aikaan vastuu jo olemassa olevista kiinteistöistä korjausvelkoineen ja lainoineen käy raskaammaksi. Hyvinvointialueen käyttöön on Vaalan investointiohjelmassa suunniteltu edellä kuvattu sote-kampus käsittäen kaksi uudisrakennusta sekä uusi paloasema, josta myös on lausuntopyyntö lähetettynä hyvinvointialueelle. Yhteisöllisen asumisen inventointien toteuttaminen nopealla aikataululla on haastavaa edellä kuvattu muu investointitarve huomioiden. Ei voi olla niin, että väestö on palvelutarpeidensa lisääntyneenä pakotettua muuttamaan kotikunnastaan alueille, joihin yhteisöllisen asumisen rakentaminen on liiketoiminnallisesti yksityisille rakennuttajille kannattavaa, vaan julkisten toimijoiden yhteistyössä kyettävä järjestämään heidän tarvitsemansa palvelu muulla tavoin.

Yhteistyö ja järjestämissuunnitelman valmisteluprosessi

Vaalan kunta ilmaisee tyytymättömyytensä järjestämissuunnitelman laadintaprosessiin. Kunnilla ei ole ollut mahdollisuuksia osallistua tai vaikuttaa järjestämissuunnitelmaluonnoksen laadintaan, eikä niille ole annettu sen laadinnasta yleisiä periaatteita yksityiskohtaisempaa tietoa. Hyvinvointialueen päätöksentekoelementtien valmistelumateriaali ei ole ollut julkisesti nähtävillä eikä salausperustetta ole esitetty. Vaalan kunta esittää valittelunsa myös sote-henkilöstön puolesta, jolle julkisuuteen tullut, omia työpaikkoja koskeva järjestämissuunnitelmaluonnos on tullut yllätyksenä.

Vaalan kunta toteaa, että järjestämissuunnitelmassa on kuvattu hyvin yhteistyötoiminta ja yhdessä kehittäminen järjestöjen kanssa. Järjestämissuunnitelmassa ei kuitenkaan riittävän hyvin ole esillä yhteistyö ja kehittäminen kuntien kanssa. Hyvinvointialueen tulee hyödyntää myös kuntien osaamista ja palveluita ennaltaehkäisevien ja hyvinvointia edistävien palveluiden kehittämisessä ja käyttöönotossa. Yhdyspintakehittäminen tulee tehdä tiiviissä yhteistyössä kuntien hyvinvointipalveluiden ja kunnissa olevien paikallisten toimijoiden kanssa. Kuntien hyvinvointityön rakenne täytyy huomioida yhdyspintojen kehittämisessä. Lisäksi työtoiminnan paikkojen tarjoamisessa on hyvä ottaa huomioon myös kuntien mahdollisuudet.

Järjestämissuunnitelamaluonnoksessa esitetyt muutokset koskettavat kuntia, niiden taloutta, omaisuutta, henkilökuntaa, työpaikkarakennetta, elinvoimaa ja väestön hyvinvointia mitä suurimmissa määrin. Kuntien itsemääräämisoikeuden ja julkisen sektorin eri toimijoiden hyvän ja saumattoman yhteistyön kannalta on erittäin ongelmallista, jos kunnilla ei ole mahdollisuutta osallistua niitä koskevaan valmisteluun.

Vaalan kunta ymmärtää hyvinvointialueen taloudellisen tilanteen ja pakottavan säästöpaineen, mutta ilmaisee samalla toiveensa siitä, että aikaa tärkeälle yhteiselle järjestämissuunnitelmatyölle, siihen liittyvälle välttämättömälle vaikutusten arvioinnille sekä osallistamiselle varattaisiin enemmän aikaa. Osassa hyvinvointialueita palvelustrategiatyö käynnistyy vasta vuodenvaihteessa, ja palveluverkkosuunnittelu sen jälkeen. Pohjois-Pohjanmaalla strategia on laadittu jo aiemmin yhdessä, mikä mahdollistaisi lisäajan palveluverkkopäätösten valmistelulle.

Erittäin lyhyellä lausuntoajalla toteutettu kuntien kuuleminen on riittämätön toimenpide näin tärkeän ja vaikutuksiltaan laajan päätöskokonaisuuden valmistelussa.

Miira Raiskila
Kunnanjohtaja

